

crkva u svijetu

PRINOSI

AURELIJE AUGUSTIN — BOGOTRAŽITELJ

Đuro Puškarić

Netko reče za djelo Aurelija Augustina da je beskrajni ocean. I doista, gotovo da nema teme koje se on u svojim djelima nije dotakao. Njegov ga životni opus čini bez sumnje najvećim crkvenim ocem svih vremena. Na to upućuju i mnoge studije kojima znanstvenici, uvijek iznova, pokušavaju osvijetliti ovaj ili onaj vid njegovih spoznaja. — To je Augustin biskup, crkveni otac, naučitelj, zaljubljenik Istine.

Postoji međutim i drugi, zapravo prvotni, dio njegova života — također opširno proučavan — koji ga na neki način čini bliskim svakom čovjeku, u kojemu se na svoj način nalazi svaki tragatelj za odgovorom na iskonska pitanja bitka; taj svjedoči o Augustinovu traženju Istine. O tome govore *Ispovijesti*, *Dijalozi iz Kasicijaka* i *Solilokviji*. To će biti predmet ovog izlaganja. Povod za to nudi nam 1600. obljetnica Augustinova krštenja. Služit ćemo se povijesnom metodom, Augustinovim djelima, posebno *Ispovijestima*, i autorima koji su o tome pisali.¹

1. Rodni grad, obitelj i djetinjstvo

Tagasta je grad u kojemu je Augustin ugledao svjetlo dana. Danas se ona nalazi ispod grada Souk-Arhas u Alžiru, a nekad je to bio manji gradić osnovan od Rimljana u Sjevernoj Africi poslije poraza Kartage. Uz kazalište, terme, stadion i spomenike, imao je taj gradić u Augustinovo doba samo školu koja bi odgovarala negdašnjoj osnovnoj ili pučkoj školi u nas. Iako mala, u mreži putova koji su povezivali sjever-

¹ Usp. R. GUARDINI, *Die Bekehrung des hl. Augustinus...*, Leipzig 1935; G. KRANZ, *Augustinus — Dienst an der Welt*, Augsburg 1967; M. PELLEGRINO, *Le 'Confessioni' di Sant' Agostino*, Roma 1972; A. TRAPE, *S. Agostino...*, Fossano 1976; ISTI, *Le Confessioni, Introduzione*, IX — CXXI, NBA I., Roma 1965; U. WIENBRUCH, *Auf der Suche nach dem Glück*, Mainz 1975.

noafričke gradove, imala je Tagasta veliko značenje. Kao putnička postaja bila je poznata. Namjernici koji su na proputovanju u nju stizali donosili su njenim građanima vijesti o svim zbivanjima u cijeloj rimskoj Africi. Jezik i kultura grada bili su rimski, a okolica grada bila je punska, i po jeziku i po načinu života. Grad se izdizao na proplanku Numidijske na nadmorskoj visini od 675 m i bio je okružen mirisnim šumama, vinogradima, maslinicima i voćnjacima. (Isp 4, 7, 12; 2, 4, 9) Kad se 13. studenoga 354. g. rodio Augustin, Tagasta je već postojala 300 godina. Sjaj njenih palača i spomenika već je počeo tamniti. Upravo tu i tada započela je jedna burna povijest koja će se kroz 16 stoljeća pamtititi kao povijest Augustina i Monike, njegove majke.

Obitelj iz koje Augustin potječe pripadala je srednjoj klasi pučanstva. Za svog oca kaže da je bio »siromašni građanin Tagaste« (Isp 2, 3, 5), a za sebe da je »rođen od siromašnih roditelja« (Serm 356, 13). Iako siromašan, obitelj mu je bila poštovana. Otac Patricije bio je gradski vijećnik,² a majka mu je uživala ugled zbog plemenitosti i očitih vrlina (Isp 9, 9, 19—22). Imao je jednoga brata imenom Navigije i sestru kojoj ne znamo ime. Obitelj mu je bila izvorno afrička, ali romanizirana. U roditeljskom domu svi su, uključujući i poslugu, govorili samo latinski (Isp 1, 16, 25).

Ozračje u kojem je Augustin proživio svoje djetinjstvo i mladost bilo je kršćansko, ali ne potpuno. Poganstvo koje je iščezavalo, ponegdje se još održavalo žilavo i ratoborno. Tako je bilo i u Apulejevu³ zavičaju Madauri, gdje je Augustin proveo svoje nestašno dječastvo i prvu mladost kroz četiri godine školovanja (od 11 — 16. g.), a u Kartagi, velikoj afričkoj metropoli, to je stanje bilo još izražajnije. Kad je sa sedamnaest godina stigao tamo, još je mogao prisustvovati raznim svečanostima, kojima su pogani slavili svoju božicu Caelestis.⁴

Stanje u Tagasti nije bilo kao u Madauri i Kartagi. Tamo su pogani kršćane »vrijeđali, ponižavali, ismjeivali, držali za lude, idiote, ljude bez osjećaja, nevrijedne i beskorisne.« (In ps. 34, s 2, 8). U Tagasti je kršćanska zajednica bila živa i gorljiva, a pogani su bili manjina koja je neprijateljski stav prema kršćanima zamijenila ravnodušnošću. Očiti primjer toga stava imao je Augustin u roditeljskom domu: za razliku od svih ukućana koji su bili kršćani, njegov je otac do pred samu smrt bio poganin (Isp 1, 11, 17). Bio je dobar, iskren i srdačan, sklon srdžbi i pokatkada preslobodna ponašanja. Oženio je pobožnu kršćanku, živio je u obiteljskoj slozi, u kojoj je katolička vjera bila čvrsta. Bio je snošljiv: nije se protivio kršćanskom odgoju svoje djece. Iako je prema poganstvu bio ravnodušan, iz njega je zadržao određene stavove i sudove (Isp 2, 3, 6; 9, 19). Postao je katekumen 370. g., a krštenje je primio pred smrt iste godine (Isp 9, 13, 37). Bila je to prva velika pobjeda molitava i postova Monike, hrabre žene.

Majka Monika rođena je 331. g. u Tagasti, u staroj kršćanskoj obitelji. Stara dadilja naučila ju je štovati Boga, ljubiti ljude, poštovati vlast.

² POSSIDIUS, *Vita* 1, 1.

³ Poganski pisac iz Madaure, 2. st. po Kristu, pisac »Zlatnog magarca«.

⁴ Usp. P. DE LABRIOLE, u *Storia della Chiesa*, III., str. 181—207.

gospodariti osjećajima i prirodnim nagnućima. Cilj toga odgoja bio je naučiti gojenicu da joj se sviđa ne samo ono što je dopadljivo, nego što je u prvom redu časno i pošteno (*Isp* 9, 8, 17). Taj odgoj duboko se ucijepio u njezinu dušu i bio joj je vodič kroz čitav život. Prenositi će ga poslije i na svoju djecu. Kada se udala, ne znamo točno. Znamo da je imala 23 godine kad se rodio Augustin, njezin prvorođenac.⁵ Bila je idealna supruga. Dobrotom, strpljivošću i odanošću predobila je naklonost i divljenje muža, po naravi kolerika, često nevjerna. Kad je postala majkom, uzela je za svetu dužnost kršćanski odgoj djece. Posebna njezina briga za čitav život bio je njezin prvorođenac. Prijavila ga je za krštenje, ali ne da ga krsti na brzinu. Htjela ga je u vjeri odgojiti, da bi od vjere i živio. Ni u njegovoj bolesti nije naglila. Kad je bolest popustila, odgodila je krštenje. Bojala se brižna majka da se krštenjem »oblikovana slika duše« njezina sina ne okalja grijesima. S druge strane Monikine strahove povećavala je prisutnost i loš primjer Patricija, još uvijek poganina.⁶ U *Ispovijestima* i *Dijalogima* Augustin poslije zamjera majci samo dvije stvari: što mu je odgodila krštenje i što na vrijeme nije usmjerila njegov burni pubertet prema braku. Što se tiče prve zamjerke valja reći da se Monika držala običaja Crkve u Tagasti, koja je krštenje odlagala do zrele dobi. Glede druge, treba imati na umu da je Monika skupa s Patricijem željela da Augustin završi školu. Razlika u stavu roditelja bila je očita: otac je sanjao o sjajnoj karijeri, koju je sin poslije i postigao, a majka je vjerovala da ozbiljna i temeljita izobrazba neumitno vodi Bogu. Vrijeme je i njoj dalo za pravo!

Osnovnu školu Augustin je završio u Tagasti, gdje je rastao provodeći mirno djetinjstvo. S 11 godina stiže u Madauru, gdje ostaje do svoje 16. godine učeći u gramatičara, zapravo profesora književnosti, staru književnost grčku i rimsku koja ga je oduševljavala, posebno ova druga. Tu počinju i njegovi padovi.⁷ Govoreći u *Isp* 1, 12, 19 o svojoj dječjačkoj i mladenačkoj dobi, veli da su se u ovoj drugoj za nj više bojali nego u prvoj, a on im je za to davao ozbiljnog povoda. Provalija otvorena u Madauri, sve se više otvarala. Daleko od roditelja, duboko je padao. Prepuštio se strastima i dokolici. Djetinje mane ustupile su mjesto pravim porocima. Sam veli: »Kad je u mojoj 16. godini došlo do prekida u učenju zbog novčane oskudice te sam, slobodan od svake škole, počeo boraviti i kod roditelja, trnje požuda prebuja mi preko glave...« (*Isp* 2, 3, 6). Kad se poslije očeve smrti uz velike žrtve majke i pomoć prijatelja obitelji, senatora Romanijana, u 17. godini našao u Kartagi na studiju retorike, gdje je ostao do 20. godine života, provalija je postala dublja. Kartaga, u kojoj je »ključao kotao grešnih strasti« (*Isp* 3, 1, 1), davala je za to dovoljno povoda i prilika. Majčini savjeti i opomene, čimile su se 17 godišnjaku »ženskim pričama« i »bilo ga je sram da ih poslušaju« (*Isp* 2, 3, 7). U 18. godini dovodi si prilježnicu, za koju neki misle da ju je našao upravo u crkvi u Kartagi,⁸ i postaje ocem Adeodata.

⁵ Kad mu je majka umrla, Augustin je prema *Isp*. 9, 11, 23 imao 33 godine, a ona 56.

⁶ Usp. A. TRAPE', nav. dj., str. 30.

⁷ O njima govori u *Isp* 1, 13, 20—31.

⁸ Tako S. HOSU, u svom prijevodu *Ispovijesti*, Zagrebu 1973, str. 47. n. 2.

Toj ženi ostaje vjeran kroz 14 godina (Isp 4, 2, 2) i mnogo je trpio kad se kasnije od nje dijelio (Isp 6, 15, 25). Slušajući ovo, može nam se pričiniti da su najteži grijesi Augustinove mladosti bili grijesi sjetilnosti. Čni nam se, i to ne bez razloga, da su oni posljedica samouvjerenosti, proizašle iz oholosti. Vođen sebeljubljem htio je pošto poto premostiti jaz između dubokog, iskrenog i neizbrisivog kršćanskog odgoja koji je primio od majke i mudrosti svijeta koju je upoznao, koja je bila zamamna; činila mu se tako blizu, a ipak je ostavljala prazninu u duši. Vidjet ćemo koliko će puta zastati i ostavši razočaran ponoviti: Kristova imena ne bijaše tu! Samouvjerenost je dobila i svoje ime: izborena sloboda. Veli: »Tražio sam što da ljubim, želeći ljubiti, i mrzio sam sigurnost i put bez zamki« (Isp 3, 1, 1). Milost je toj izborenoj slobodi dala novi sadržaj i učinila je poniznom poklonicom Istine. Do Istine trebalo je doći mukotrpnim veranjem kroz nesigurnosti i zamke. Pogledajmo, kako se to odvijalo.

2. Čitanje »Hortenzija«

Kroz svoju prvu mladost, do 19. godine, Augustin je kroz život plovio indiferentno. Zanimalo ga je sve i ništa. Čežnja za karijerom i žurba da ispije čašu slasti života bile su mu glavna briga. U 19. godini zbio se preokret. Istina, bio je katekumen koji se prisjećao istina vjere usisanih s majčinim mlijekom, molio je za uspjeh u školi, išao u crkvu i pristustvovao svetim činima na svoj način (Isp 3, 3, 5). Valja ovdje istaknuti da Krist nikada nije bio odsutan iz njegova života. Misao o Sudu i drugom životu, nikad ga nije napuštala (Isp 6, 16, 26). Sve je to bilo tu, a ipak još uvijek nekako daleko. S Guardinijem možemo mirne duše ponoviti: »U dubini svoje duše Augustin je uvijek bio kršćanin, ukoliko je moguće biti kolebljiv i neodlučan kršćanin. Njegovo je obraćenje bilo upravo prekid s kolebljivošću«⁹ — odlučnost. A započelo je u 19. godini. Evo kako: školski program određivao je za 3. godinu studija čitanje Ciceronova dijaloga *Hortensius*. Izgubljeno je to Ciceronovo djelo,¹⁰ napisano neposredno poslije Pompejeva poraza (ožujak-svibanj 45. g.), u kojem se traži neki izlaz iz političkih razočarenja. U njemu se govori o raznim vidovima djelatnosti duha: o poeziji, povijesti i govorništvu. Kada jedan od sugovornika zapodijeva razgovor o filozofiji, drugi, imenom Hortensius, iznosi sve dokaze protiv nje. Ciceron je međutim uzdiže nad sve netom spomenute duhovne djelatnosti, jer — veli — daje mir životu i spokoj duši i u samome času smrti. On veliča pravu filozofiju, a odbacuje samozvane filozofe koji uče svoje filozofije začimjene neizbježnim zabludama. Taj zreli sud oduševljava Augustina. »Njegove riječi, reći će on, bodrile su me, raspaljivale i zagrijavale da ljubim, da tražim, da nađem, da posjedujem i da čvrsto zagrlim ne ovu ili onu struju, nego samu mudrost, tamo gdje je« (Isp 3, 4, 8). — Spoznao je, dakle, što treba tražiti! Polazeći od činjenice da svi, pa i skeptici, žele postići blaženstvo, Ciceron pokazuje na moralnost kao bitnu sastojnicu

⁹ R. GUARDINI, *nav. dj.* str. 167.

¹⁰ Fragmente iz toga djela, najviše zahvaljujući Augustinovim djelima, nalazimo u: CICERONE, *Opera*, izdanje MÜLLER, u Bibliotheca Teubneriana, sv. IV/3, Leipzig 1890, str. 312—327.

puta koji do blaženstva vodi i kojemu prava filozofija dovodi. Razmišljajući o toj postavci poslije, Augustin će s pravom ustvrditi: »Divna i savršeno točna spoznaja« (*De Trin.* 13, 4, 7). Stoga, prosljeđuje Ciceron, cilj mudra čovjeka jest da u sebi spozna besmrtni duh, da se preda traženju istine, da izbjegava poroke i da se vježba u vrlinama. Dosljedno tome idealu za ovaj život na prvo mjesto stavlja postizanje umjerenosti, mudrosti, jakosti i pravednosti, a za drugi obećaje spoznaju Stvoritelja svih stvari. Na kraju savjetuje izbjegavanje bogatstva, slasti i časti, jer oni rastresaju čovjeka i skreću ga s puta prema istini i blaženstvu. Glede slasti pita se: »Treba li tražiti užitke tijela, one užitke koje Platon istinito i trijezno opisuje 'kao zamku i izvor svih zala'?« Odgovor glasi: »Koliko su jači podražaji sjetilnosti, toliko se više protive filozofiji« (*Contra Iul.* 4, 14, 72). — Treba ih, dakle, izbjegavati! Nad ovim postavkama Augustin nije mogao ostati ravnodušan, tim više što Ciceronov *dijalog* stavlja problem filozofije u konkretnu stvarnost života, s kojom se ovaj upravo borio. Čitajući *Hortenzija* Augustin je postao filozof, i to u smislu Pitagorine spoznaje: »*Theos estis sofós, egó eimí filósos*« (*Isp* 3, 4, 8). Valja, međutim, istaknuti da je ostao na pola puta: vidio je cilj, nazirao put, a ipak to još nije bio njegov put. Nakon susreta s *Hortenzijem* učinio je odluku, koju će poslije oživotvoriti. U *Isp* 6, 11, 18 piše: »Ja sam se najviše čudio i razmišljao, koliko je vremena prošlo od 19. godine moje dobi, u kojoj sam se počeo zagrijavati težnjom za mudrošću, spreman, kada nju nađem, ostaviti sve...« — Piše to retrospektivno o svojoj 30. godini, »valjajući se u istome blatu...« Onodobna spoznaja bila je jasna, ali tijelo je bilo slabo. Do onda su bile tri glavne brige njegova života: bogatstvo, časti i sjetilni užici. Čitajući *Hortenzija* oslobodio se prve: prestao je željeti bogatstvo (*Solil.* 1. 10, 17), a želja za čašću i sjetilnim užicima još će dugo vladati njime i sputavati mu duh. Oduševljenje koje je u njemu probudilo čitanje *Hortenzija* bilo je nepotpuno poradi jednog nedostatka djela: »Kristova imena ne bijaše ondje« (*Isp* 3, 4, 8). Možda tom njegovom tvrdnjom ostajemo zatečeni. Valja se doista pitati, kakvo je značenje moglo imati ime Kristovo za mladića toli površna života, roba poroka, zaokupljena studijem poganske literature koja ga je ne samo oduševljavala, već i nadahnjivala? Sam veli da je oponašao junake o kojima je čitao! (*Isp* 1, 16, 26). — Vjerojatno se, čitajući poganskoga pisca tako blizu kršćanskom poimanju istine, sjetio Onoga o kome je slušao od svoje majke. Možda je Krist zakucao na vrata njegova srca? (*Isp* 3, 4, 8) Čitajući »*Hortenzija*«, Augustin je počeo razmišljati ne više samo umom, nego i srcem.⁴¹ Razmišljao je samouvjereno, bez oslonca na autoritet vjere. U *Isp* 3, 5, 9 kaže: »Odlučio sam duh svoj usmjeriti na proučavanje Svetoga pisma da vidim kakvo je. I evo što vidim: to je nešto što nije shvatljivo oholima a nije otkriveno ni djeci. Zdanje je to s niskim ulazom, no unutra je visoko i ovijeno tajnama. Moja je mudrost bježala od biblijske skromnosti, a moja oštroumnost nije prodirala u njezine dubine... Nadut od oholosti činio sam se sam sebi velik.« — U Pismu traži Krista, a ostaje razočaran biblijskim sadržajem i jednostavnošću. Traži »veliki« Velikoga i ne nalazi ga jer nije još spreman prignuti

⁴¹ M. PELLEGRINO, *nav. dj.*, str. 54.

glavu. Susrećemo ovdje, u 19. godini, prvi puta Augustina racionalistu koji stoji pred dilemom ishitrenog odnosa između razuma i vjere, u kojoj prednost daje razumu. Vjera mu se pričinja kao nešto otajstveno i sveto što razum ne može doseći, o čemu nema ništa reći, čemu se mora pokloniti. Budući da to nije htio, nastala je dilema: ili se odreći razuma za ljubav vjere, ili ostaviti vjeru kojoj je kao katekumen pripadao, za ljubav razuma? Opređeljuje se za razum koji vodi spoznaji bez autoriteta i dosljedno neposrednom znanju, a napušta Crkvu koja božanskim autoritetom nalaže vjerovati.

Govoreći poslije vjernicima o tom razdoblju svoga života, s tugom će se u srcu sjećati: »Ja koji vam govorim, bio sam jednom prevaren, kad sam se kao mladić približio Svetome pismu. Približio sam mu se, ne kao onaj koji ponizno traži, već kao onaj koji oholo želi raspravljati... Usudio sam se s ohološću tražiti ono, što samo ponizni mogu naći. Kako ste sretni vi sada... stojite kao djeca u gnijezdu vjere i hranite se duhovnom hranom. Jadna li mene, koji sam se smatrao sposobnim za let tada! Napustivši gnijezdo, pao sam prije negoli sam poletio...« (*Serm* 51, 5, 6)

I dok se tako lomio između želja i razočaranja, susreo je one koji će načas zadovoljiti njegove intelektualne apetite: susreo je manihejce i postao jedan od njih, ali, valja to podvući, s rezervom. U *De beata vita* 4 to izričito priznaje: »Nisam pristajao, a vjerovao sam da u mnoštvu lijepih riječi skrivaju nešto veliko, što će mi jednoga dana otkriti.«

3. Manijev sljedbenik

Da bismo mogli razumjeti taj brzi korak učinjen s puno iščekivanja i nada, valja na umu imati dvije činjenice: Augustin je gorio od želje da nađe Istinu, i to čim je prije moguće; vjerovao je da će ga Pismo do nje dovesti, a njime je ostao razočaran. Istini za volju, glede Pisma on je ostao na djetinjim spoznajama stečenim od majke, u crkvi u Tagasti i površno u Kartagi. Nedostojala mu je sustavnija vjerska izobrazba. Istinu je tražio sam, a Istina u ovoj fazi njegova života ima svoje određeno ime: Bog objave, Otac Isusa Krista. Tražio je izvan Crkve, čiji je autoritet prezirao.

Tri su mamca koja su ga privukla manihejcima: njihov odnos prema Pismu, njihov kult istine i kult čistog i jednostavnog razuma. Ta tri mamca kao da su na pladnju nudila rješenja trima problemima koji su ga zaokupljali poslije prvog susreta s Pismom. U njemu se tada snažno ljuljala spoznaja Kristove osobe, poradi različitih rodoslovlja Mateja i Luke. Vjerodostojnost Pisma ozbiljno je bila stavljena u pitanje zbog izviješća Geneze i uopće radi cijele SZ povijesti spasenja. Autoritet Crkve kojim nalaže vjerovati činio mu se smiješnim i iracionalnim zbog netom rečenog.

A što su to nudili manihejci? Sažeto rečeno, njihova nauka bila bi ova: 1. U cijelosti odbacuju SZ, a Novi prihvaćaju bez navoda SZ, isključujući ih kao interpolacije. Jedna od tih interpolacija bilo bi i Kristovo rodoslovlje. Krist, naime, ne bi imao rodoslovlja jer, prema njima, nije

uzeo pravo, već neko prividno tijelo. 2. Iznad svega ističu kult istine, a za tim je Augustin toliko čeznuo! S gorčinom u duši sjećat će se toga negda samouvjereni mladić: »O istino, istino, kako je duboko već tada srž moje duše uzdisala k tebi dok su mi oni o tebi često i mnogostruko naklapali samo riječju i u knjigama mnogim i velikim. Govorili su: Istina, istina, i mnogo su mi je spominjali ali je nigdje ne bijaše u njima« (Isp 3, 6, 10). 3. U svojoj promidžbi svima obećaju da svoje vjere nikome neće namećati već da će čistim i jednostavnim razumom, oslobođene zabluda, svoje učenike dovesti do posjedovanja »prave istine bez zastora« (De utilitate cred. 1, 2). *Neposredna, dakle samo razumom postignuta istina.* Svaka od ovih riječi ima svoju težinu i zamamnost. I doista, čini se da je upravo to bilo presudno za Augustinovo opredjeljenje za manihejce. Rekosmo da Augustin nikada nije potpuno pripadao manihejcima: bio je manihejac s rezervom, ali je zato postao bez rezervnim antikatomikom. Pet je stvari predbacivao Katoličkoj Crkvi: 1. *fideizam* koji je shvaćao kao nalaganje vjerovanja, bez obrazlaganja istine. Nasuprot tome vjerovao je da je samo razumska, na znanosti temeljena spoznaja, dostojna razumna čovjeka. To je, uostalom, učio Cicerone i sada Mani. 2. *Antropomorfičko poimanje Boga*, proizišlo iz Geneze. Dosljedno tome odbacuje Boga Biblije i prihvaća panteizam. 3. *Neriješeni problem zla.* Rješenje vidi u metafizičkom dualizmu. 4. *Vjeru u Utjelovljenje Kristovo.* Njoj nasuprot uzdiže *doketizam*. 5. *Starozavjetnu povijest spasenja s ratovima i žrtvama.* I tu rješenje vidi u dualizmu, prema kojemu Bog Zakona ne bi bio pravi Bog, već jedno od počela tame (De haer. 46).

Prozirne su te zamjerke, a još prozirnija rješenja! Začudo da je Rimljanin Augustinova kova zaboravio jedinu, uvijek aktualnu želju Katoličke Crkve: *ne ignorata dammentur!* A on je bio ignorant, i to kakav! Sam to poslije priznaje: »Kad sam odlazio od istine, meni se činilo da idem k njoj... (Isp 3, 7, 12). Od manihejaca je prihvatio materijalizam, panteizam i racionalizam. Prvi, stoga što nije mogao pojmiti da postoji nešto, što nije materija (Isp 5, 10, 19), drugi, jer je nadopunjavao *Hortenzija* koji govori o ljudskoj duši kao vječnoj i božanskoj (Isp 4, 16, 31), treći, zato jer je odbacivao autoritet vjere (Isp 3, 7, 14). Osvojio ga je njihov metafizički dualizam, koji ga je oslobađao moralne odgovornosti. Veli: »Mislio sam da ne griješimo mi, nego da u nama griješi neka druga narav... volio sam opravdati sebe, a okrivljivati nešto drugo što je sa mnom a nisam ja« (Isp 5, 10, 18). Opčinjala ga je skromnost »izabranih« (on je bio samo slušač!) koja se predstavljala kao vjerna nasljednica Krista, siromašnog, čistog i blagog. Činilo se Augustinu da je našao, što je tražio: »*mudrost bez vjere, moralni zakon bez grijeha, kršćanski život bez osrednjosti*«. ¹²

4. Razočaranje

Po završenom studiju vratio se Augustin u rodni grad Tagastu, u kojoj je dvije godine bio profesorom književnosti. Vratio se kao manihejac i našao zatvorena vrata roditeljskog doma. Majka se »odvraćala i zgra-

¹² A. TRAPE', *nav. dj.*, str. 80.

žala nad njegovom bogumrskom zabludom« (Isp 3, 11, 19). Živio je tada sa ženom i sinom u kući prijatelja Romanijana, koji mu je bio omogućio studij u Kartagi i kojega je, kao i mnoge druge, predobio za maniheizam. Nakon jednoga sna u kojemu ga je vidjela »kako stoji pokraj nje na istom ravnalu« (Isp 3, 11, 19), a to je ravnalo »regula fidei«, majka mu je odlučila ponovo živjeti s njime. Molila je i čekala. Kad mu je ispričala svoj san, on ga je protumačio na svoj način, rekavši joj da će i ona biti tamo gdje je on. S tugom u srcu odgovorila mu je zabrinuta: »Nije mi, nije rečeno: gdje je on, tamo ćeš i ti, nego: gdje si ti, tamo će i on!« (Isp 3, 11, 20). Sin je nastavio živjeti svoj život na svoj način, a majci je preostalo da se moli i nada. Utekla se u svojoj mucijevom svetom i učenom biskupu, vjerojatno Antigonu u Madauri, tražeći od njega da razgovara s njezinim sinom, da ga pokuša urazumiti i privedi vjeri. Ovaj, već nestrpljiv s njezine upornosti, rekao joj je proćke riječi: »Odlazi od mene, tako ti života. Nemoguće je da propadne sin tolikih suza!« (Isp 3, 12, 21). U Tagasti se Augustin sprijateljio s vršnjakom kojega je predobio za manihejce. Umro je u cvijetu mladosti i ostavio veliku prazninu i gorčinu u njegovu životu. »Što god sam pogledao, bila je smrt... Jedino mi je plač bio sladak i on je zamijenio moga prijatelja u radostima moje duše« (Isp 4, 4, 7—9). »Ja sam osjetio da je moja duša i njegova duša bila jedna duša u dva tijela. I zato mi je strašan bio život jer nisam želio živjeti raspolovljen, i zato sam se možda bojao umrijeti da ne umre sav onaj koga sam toliko ljubio« (Isp 4, 6, 11). — Recij su ovo koji osvjetljaju ne samo trenutno stanje duše, nego u prvom redu plemenitost Augustinova karkatera.¹³

Žalost za prijateljem povećavala je nemire i sumnje koje su ga već i prije mučile, a bile su raznovrsne. Nije mogao ostati u Tagasti i ubrzo seli u Kartagu, gdje otvara školu retorike. Tu se posebno bavi studijem slobodnih umijeća. Čita sve do čega stigne (Isp 4, 16, 30), posebno 9 traktata najučuenijeg Rimljanina Varona,¹⁴ o gramatici, dijalektici, retorici, geometriji, aritmetici, astronomiji, glazbi, medicini i arhitekturi. Zanima ga filozofija, a sada ga počinje privlačiti i astronomija koja ga ubrzo dovodi do astrologije (Isp 5, 3, 3). Ozbiljni i nimalo laki studij ubrzo ga dovodi u sukob s manihejcima na intelektualnom polju. Uspoređivao je, naime, nove spoznaje «s navodima Manija, koji je o tim stvarima mnogo pisao bulazneći u najvećoj mjeri, i nije našao (pravog) obrazloženja. Ondje mu se nalagalo da vjeruje, ali to vjerovanje nije se slagalo s onim obrazloženjima koja je utvrdio računom i svojim očima, nego je bilo potpuno suprotno« (Isp 5, 3, 6). Čekao je dolazak u Kartagu slatkorječivog manihejskog biskupa Fausta da s njime riješi nastale probleme. Taj toli slavljeni Faust nije ga zadovoljio. O svome razgovoru s njime veli: »Nisam gledao na to u kakvoj mi govorničkoj posudi, nego kakvo mi znanje pruža za hranu...« (Isp 5, 3, 3). Poteškoće biblijske naravi ponovno su oživjele kad je u Kartagi slušao nekog Elpidija koji je javno govorio protiv manihejaca. Taj je čovjek jas-

¹³ Osjećaj za prijateljstvo, od ranog djetinjstva pa do same smrti, bitna je sastojnica Augustinova života. Znateljne upućujemo na izvrsnu studiju o toj temi: M. A. McNAMARA, *Friendship in Saint Augustine*, Fribourg 1958.

¹⁴ *De cons. ev.* 1, 22, 30.

nim razlaganjem tumačio međusobnu povezanost Starog i Novog zavjeta i to s takvim dokazima, kojima se nije mogao ni znati nitko suprotstaviti.

Augustin je ostao zatečen, ali je odlučio čekati. Možda je već tada u njemu sazrijevala spoznaja koju će poslije lapidarno izraziti: »*Novi zavjet u Starom se skriva, Stari zavjet Novim se otkriva.*«¹⁵ Problemi metafizičke naravi rodili su se iz dileme prijatelja Nebridija, također manihejca. O njima nas izvješćuje u *Isp* 7, 2, 3. U duhu manihejskog učena Nebridije je pitao, što bi moglo učiniti Bogu neko pleme tame, koje manihejci kao neprijateljsku pratvar suprostavljaju Bogu, da se Bog nije htio s njima boriti? — Pitanje je zadiralo u bit manihejskog dualizma. Odgovoriti da bi mu moglo nauditi, značilo bi negirati Božju nepovredivost i neraspadljivost. Reći pak da mu ništa ne bi moglo nauditi, značilo bi izgubiti svaki razlog za borbu, i to za takvu borbu u kojoj bi se, prema Maniju, jedan Božji dio pomješao s neprijateljskim silama i prirodom koju Bog nije stvorio. One bi taj dio božanskoga iz blaženstva okrenule u bijedu i on bi trebao izbjavljanje. Taj dio božanskog bila bi duša kojoj bi Božja riječ trebala doći u pomoć: »zarobljenoj slobodna, uprljanoj čista, pokvarenoj netaknuta. Ali i sama ta riječ bila bi raspadljiva jer potječe od istoga bića kao i duša.« — Tako se Da bi odgovorio na pitanje, *unde malum* (odakle zlo), Augustin se bio manihejski *circulus vitiosus* zatvorio! Što god odgovorili, bilo bi krivo! priklonio metafizičkom dualizmu, a taj je sada došao u pitanje. U njemu se rušilo samozadovoljstvo nađeno u manihejaca, a svoj potpuni lom doživjet će ono u Rimu, kamo se uputio nedugo nakon susreta s Faustom. Prevario je majku koja ga je pod svaku cijenu željela zadržati uza se (*Isp* 5, 8, 15) i stigao u Rim, grad svojih snova, i tu otvorio školu retorike. U Rimu se susreće s manihejcima, živi s njima i ostaje razočaran načinom njihova života, koji je bio sve više negoli nasljedovanje Krista.¹⁶ Razočaranje u 28. godini života bilo je potpuno i maniheizam je za njega zauvijek bio pokopan. Došao je tako u delikatnu situaciju u kojoj je sve bilo postavljeno u pitanje; sve se klimalo, ništa sigurno: napušteni maniheizam i prezreni katolicizam. U *Isp* 5, 10, 19 veli: »Nisam se nadao da ću naći istinu u tvojoj Crkvi.« Dva je puta napustio i ostao je još samo put čiste filozofije. Taj ga je i opet odveo na stramputicu — ovog puta u skepticizam.

5. Skeptik

Svim žarom prionuo je Augustin proučavanju filozofije. Čitao je sve što mu je došlo do ruke, a nigdje nije nalazio rješenje svojih problema. Priklonio se filozofima, »ali ni tim filozofima, veli, nisam nipošto htio povjeriti liječnje svoje bolesne duše, jer nisu poznavali spasonosnog imena Kristova« (*Isp* 5, 14, 24). Na koje filozofe misli? Teško je reći! Sigurno ne na epikurejce i stoičke. Njih je prezirao jer nisu vjerovali u prekogrobnost. Vjerojatno je »sumnjajući o svemu i kolebajući se između svega« tražio svjetla u Pitagore koji je vjerovao u besmrtnost

¹⁵ *Quaest. in Hept.* 2, 73.

¹⁶ *De mor. man.* 2, 20, 74.

duše (*Contra acad.* 3, 19, 42), te u Platona i Aristotela, koje navodi u spisu »*O besmrtnosti duše*«. Ali ni njima nije vjerovao, jer ni oni nisu poznavali Krista. Predao se beznadnom traženju Istine. Priklonio se akademikima, školi kojoj je nekoć glavni zastupnik bio Karnead (214—129. a. C.). Razlog kaže sam: »Rodila mi se misao da su razboritiji od ostalih filozofa bili oni koje zovu akademikima, jer su smatrali da o svemu treba sumnjati tvrdeći da čovjek ne može shvatiti nikakvu istinu« (*Isp* 5, 10, 19). Akademici su se, naime, oslanjali jedino na osjetne danosti koje su varljive i stoga nepouzdana. Zato su umjesto spoznaje njegovali kult mišljenja. Iako su mu tada bili bliski, poslije će ih pobijati tvrdeći da se Istina ipak može naći s osloncem na duhovno iskustvo, a da se sreća ne sastoji u samom istraživanju, već u posjedovanju spoznate Istine (*Contra acad.* 3, 17, 37 — 18, 41). On se tom cilju već tada i nesvjesno približavao. Trebalo je samo naći put. Akademikima se priključio iz očaja. I kad je nakon jednogodišnjeg zadržavanja u Rimu 384. g. preselio u Milano, ostao im je vjeran, ali ne za dugo. U Milanu je te i sljedeće godine slušao Ambrozija iz znatiželje, sam ne vjerujući »da čovjek može naći put k Bogu« (*Isp* 5, 14, 24). Kad ga je 385. g. u Milanu sustigla majka »našla ga je u velikoj opasnosti: nije imao nade da će pronaći Istinu...« (*Isp* 6, 1, 1). Jedino čime ju je obradovao bila je vijest da više nije manihejac.

Zanimljivo, Augustin veli da je bio u »velikoj opasnosti«. Koje je naravi ta opasnost? — Vjerujem da je proizlazila iz mučne dileme: odustati ili nastaviti tražiti. Smogao je hrabrosti i išao je dalje. Da nađe Istinu, trebalo je još svladati racionalizam, materijalizam i skepticizam. Trebalo se osloboditi i manilejskih predrasuda, koje su još uvijek bile prisutne. Uz majčine molitve, suze i postove, milost se poslužila Ambrozijem.

6. Otkriće vjere

Augustin je u Milano došao kao profesor retorike 384. g. i to vezama preko manihejaca i poganskog rimskoga prefekta Simaha. Dvor, koji je bio u Milanu, tražio je retora, a ovaj je vodeći računa o situaciji želio tamo poslati jednog nekatolika, po mogućnosti antikatolika. A takav je upravo bio Augustin. Katolički Rim nije Augustinovoj duši dao mnogo, u prvom redu zbog njega samoga. U Milanu je bilo drugačije. Tu je bio Ambrozije oko kojega je bujao vjerski život kako na intelektualnom, tako još i više u ascetskom području. U Rimu toga gotovo i nije bilo; bar ne u tako zamjetljivom opsegu kao u Milanu. U Rimu je bio papa Damaz, starac, i njegov tajnik Jeronim, Dalmatinac, vrele krvi i britka jezika, koji je podržavao asketizam Rima. U Milanu je bio Ambrozije, učenjak i asketa, a uz njega svećenik Simplicijan, koji je Ambrozija krstio i kojega je ovaj volio kao oca (*Isp* 8, 2, 3), jednako pobožan i učen. Uz njih tu još bijahu Manlije Teodor,¹⁷ Zenobije¹⁸ i Hermogenijan.¹⁹ Svi su oni njegovali filozofiju i praktičnost kršćanskog života. Tu su bili i samostani, cvijet milanske Crkve. Sažimajući svoje milanske

¹⁷ *De beata vita* 1, 1—5.

¹⁸ *De ordine* 1, 1—4.

¹⁹ *Ep.* 1.

dojmove Augustin kaže: »Vidio sam mnogo ljudi u Crkvi, i jedan je išao ovim, a drugi onim putem.« Tu je bila i njegova majka, velika obožavateljica Ambrozijeva. O sebi veli: »Meni se pak nije svidao život koji sam provodio u svijetu« (*Isp* 8, 1, 2). To nezadovoljstvo poticalo ga je da traži mir. S drugim raspoloženjem slušao je sada Ambrozija. Slušao ga je svake nedjelje zbog poraslog zanimanja za sadržaj. Dvije su teme njegovih propovijedi privlačile Augustinovu pozornost: *duhovno* tumačenje Svetoga pisma i ponavljano naglašavanje duhovnosti Boga i duše. Malo pomalo rušile su se kao kule od karata sve zamjerke koje je Augustin imao protiv Katoličke Crkve. Nestajalo je zamjerki na račun Pisma, na račun crkvenog autoriteta; sve je više upoznao Krista ne samo kao Učitelja već i kao Spasitelja. Nestajalo je opsjena dualizma, panteizma i skepticizma. Mučio ga je još donekle racionalizam, ali brzo će se uvjeriti da je on ispravan kao cilj, zadnji domet, ali, zbog metodoloških pogrešaka, da je varljiv kao polazište. Reći će poslije u *De ordine* 2, 9, 26: »... samo autoritet može otvoriti vrata onima koji žele shvatiti velike i skrivene stvarnosti.«

Plod Ambrozijevih propovijedi bila je zrela odluka: »Odlučio sam, veli, dotle ostati katekumen u Katoličkoj Crkvi, koju su mi preporučili moji roditelji, dok mi ne zasvijetli neko sigurno svjetlo kamo bih upravio svoje korake« (*Isp* 5, 14, 25).

Svjetlo je bilo na pomolu. Trebalo je samo nadvladati mrak sumnjičavosti i nesigurnosti da bi se moglo uočiti. Ne znamo točno kada se to zbilo, ali znamo kako. Evo što nam sam Augustin o tome kaže: »Često mi se činilo da je nemoguće naći istinu i tada su se valovi mojih misli kretali prema akademikima. S druge pak strane, pažljivo razmišljajući, koliko mi je to bilo moguće, o živosti, oštromnosti i pronicljivosti ljudskoga duha, mislio sam da je nemoguće da on ne bi mogao spoznati istinu, ali je zato moguće da ne poznaje način traženja, a tomu je polazište božanski autoritet. Nije preostalo drugo dolje tražiti, koji bi to autoritet bio« (*De ut. cred.* 8, 20). — Počeo se, dakle, rušiti racionalizam koji je od 19. — 31. g. bio vodilja na njegovu putu traženja. Srušila se stara dilema: razum ili vjera i ustupila mjesto sretnoj sintezi koja je pomirila razum i vjeru. Od sada pa nadalje u vjeri će nalaziti lijek (*Isp* 6, 4, 6), snagu (*Ep* 118, 32), zakon (*Serm* 51, 5, 6), štiti (*Ep* 102, 38) i sigurnost. Sve više spoznaje da je bolje vjerovati u iščekivanju otkrića sadržaja vjere, negoli vjerovati u zabludu i ostati u tami neznanja. Vjerovati je korisno! Ali vjera potrebuje božanski autoritet na koji se oslanja. Augustin ga nalazi u Pismu (*Isp* 6, 5, 7) koje počinje iznova čitati i razumjevati u novome svjetlu (*Isp* 6, 5, 8), te u Katoličkoj Crkvi koju prepoznaje i prihvaća kao čuvaricu i jamca ispravnog tumačenja Božje riječi (*Isp* 7, 7, 11). Preko Pisma u Crkvi susreće Krista i više ga ne rastavlja od nje.

Ovdje bi se moglo reći da je Augustin već bio obraćenik, a ipak još nije bio učinio zadnji korak. Trebalo je riješiti još problem koji ga je mučio od početka, a to je problem zla. Njega će riješiti uz pomoć filozofa platonaca.²⁰

²⁰ Bili su to u prvom redu PLOTIN (204—270) i PORFIRIJE (233—304).

7. Susret s platoncima

Bilo je to u proljeće 386. g. kad se susreo s njihovim spisima. O tome nas izvješćuje: »Opomenut njihovim spisima da se vratim samome sebi, ušao sam... u svoju nutrinu... Ušao sam i vidio slabašnim okom svoje duše iznad istoga oka svoje duše, iznad svoga duha svjetlo nepromjenljivo...« (Isp 7, 10, 16). U djelima Plotina kojega smatra oživljenim Platonom (*Contra acad.* 3, 18, 41) nalazi upravo ono što je tražio. 1. U prvom redu nalazi tu poziv na sabranost: »Uđi u se i razmatraj!« (*Plotin, Enn* 1, 6). Otkriće je to važno s toga, jer u dotadašnjim svojim traženjima Augustin se zadržavao isključivo na vidljivoj stvarnosti (Isp 7, 17, 23). 2. Susreće se tu sa bitnom razlikom između materijalno-osjetnoga i duhovno pojmljivoga. Do tada je smatrao da osim materijalne i ne postoji druga stvarnost. Sada otkriva tu drugu stvarnost, stvarnost duhovnoga, koja nije ništa manje stvarna od materijalne, dapače! Tu spoznaju lapidarno izriče: »Ono u istinu postoji što nepromjenljivo ostaje« (Isp 7, 11, 17). 3. Otkriva tu princip participacije prema kojemu sve stvoreno ima svoj izvor u Bogu i kao takvo o Bogu zbori. A jer je čovjek biće koje ne samo postoji, nego poima i ljubi, Bog je u njemu prisutan kao Stvoritelj, Prosvjetlitelj i Darivatelj blaženstva. 4. Nalazi, konačno, u platonaca rješenje problema zla. Do tada se pitao »unde malum« i tražio odgovor u dualizmu. Sada pitanje ispravno postavlja: »quid malum?« (što je zlo?) — Kažem ispravno, zbog toga što se ne može o nečemu govoriti a da se prethodno ne pozna je njegova bit. Poučen platoncima spoznao je da zlo nije substancija već privacija, nije materija već prikraćenost (Isp 7, 12, 18).

Čitajući platonce Augustin se ponašao kao Izraelci koji su napuštajući egipatske jade sobom ponijeli egipatsko zlato. Dobro je zadržao, a loše odbacio (Isp 7, 9, 15). To dobro mađživjelo je preko Augustina platonce i njega samoga i traje sve do naših dana. Platonci su ga utvrdili u onome što je uvijek želio, naime: naći Istinu. Oni predlažu oslonac na vlastite snage, a on iz iskustva zna da je to slab oslonac. Oni predlažu razum, a on traži vjeru kao put do Istine i blaženstva. To jasno priznaje i veli: »... jasno vidim koja je razlika između preuzetnosti i priznanja, između onih koji vide kamo treba ići, a ne vide kako, i puta koji vodi u blaženu domovinu, koju nam treba ne samo gledati već u njoj i prebivati« (Isp 7, 20, 26). Preostalo je, konačno, prihvatiti i slijediti put. Ponovo se laća Pisma i preko Pavlovih poslanica susreće Krista: Učitelja, Spasitelja, Utjelovljenu Riječ, Izvor milosti, Posrednika (Isp 7, 18, 24). — Istinu, Put i Domovinu u jednome. Ovdje se doista može reći da je Augustin intelektualno spoznao cilj i put. A na tom putu ispriječilo se sve ono što je obećao ostaviti kada nađe Istinu: bogatstvo, časti i žena (Isp 6, 6, 9). Prvu je zapreku svladao prije, drugu na pola, a treća je još bila tu. I nju je trebalo svladati, ali kako? Ona je bila živa od krvi i mesa, a i u njemu je bujao život! Molio je: »Daj mi čistoću i uzdržljivost, ali ne odmah!« (Isp 8, 7, 17), a ipak je u sebi osjećao potrebu da to moli za odmah! Milost je i opet učinila svoje. Dok je jednom sav izvan sebe, razdiran i mučen od suza, istrčao u vrt i čuo famozni: »Tolle, lege!« (Uzmi, čitaj — Isp 8, 12, 29), posegnuo je za Pavlom i u *Poslanici Rim 13, 13* pročitao: »Kao po danu pristojno hodimo, ne u pijan-

kama i pijančevanjima, ne u prilježništvima i razvratnostima, ne u svadi i ljubomori, nego zaodjenite se Gospodinom Isusom Kristom i, u brizi za tijelo, ne pogodujte požudama.« — Toga trena sve mu je postalo jasno, nestalo je svake sumnje: odluka je pala — zauvijek! Veli Bogu: »Obratio si me k sebi, da ne tražim ni žene ni ikakve nade ovoga svijeta« (Isp 8, 12, 30). Rastaje se s onom s kojom je živio 14 godina, a ona se vraća u Afriku sa zavjetom da više nikada nikome neće pripadati. U jesen 386. g. napušta profesuru i oko 1. studenoga iste godine povlači se na imanje prijatelja Verekunda, zvano Cassiciacum, blizu Milana. U 15 *Dijaloga* raspravlja o sigurnosti, sreći i zlu. Tu nastaju i djela *Pro-tiv akademika*, *O sreći*, *O redu* i glasoviti *Soliloquii*. Tu se u društvu sretne majke, sina Adeodata i prijatelja intenzivno priprema na krštenje, koje je primio u uskrsnoj noći 24/25. travnja 387. g. iz ruku milanskog biskupa Ambrozija. — Bila je to druga pobjeda Monike, ustrajne moliteljice!

Našao je Mudrost u Bogu i u Njemu sve. Samopouzdanje i izborna sloboda dobili su novo ime: poniznošću nađena vjera i po vjeri Istina. A da pravednik od vjere živi, pokazuje čitavi daljnji Augustinov život — bez polovičnosti. Reći će poslije: »Kasno sam te uzljubio, ljepoto tako stara i tako nova, kasno sam te uzljubio« (Isp 10, 27, 38). — Za Boga nikad kasno nije! Što je mučnije bilo traženje, to je slađe bilo posjedovanje; što je duže bilo lutanje, to je neumornije bilo naviještanje — sve do kraja života, do 28. kolovoza 430. godine.

AUGUSTINUS — DER GOTTSUCHENDE

Zusammenfassung

Aus Anlass des 1600. jähriges Jubileums der Bekehrung und der Taufe des hl. Augustinus, wollten wir in diesem Beitrag seine Suche nach dem Glück, d. h. seinen Weg zum Gott, im kurzen darstellen.

In unserem Versuch hielten wir seine Autobiographische Werke, sowie die Werke anderer Autoren die sich mit seinem Weg zum Gott beschäftigt haben, ständig vor Augen.

Der Ausgangspunkt unserer Betrachtung war das Milieu in dem er geboren wurde und in dem er wuchs. Christlich erzogener junge Mensch fängte mit 19 Jahren an, sich ernst mit dem Problem der Wahrheit und des Glückes zu beschäftigen. Seine Begegnung mit dem ciceronischen Dialog »Hortensius« spielte dabei die entscheidende Rolle. Nach der Lesung dieses Werkes machte er sich auf den Weg und über Manikäer, Akademiker, Platoniker und Paulus, in seinem 33. Lebensjahr, begegnete er Christus — Meister und Erlöser, die Schrift — Gottesbotschaft und die Kirche — Mutter und Lehrerin. In dieser Begegnung entdeckte er die Wahrheit und die unermesslichkeit des wahren Glückes, das er durch sein ganzes Leben hindurch verkündet hat.